

освіти / за ред. В.Ю. Шепітька. К. : Видавничий Дім «ІнЮре», 2001. 684 с.

3. МВС України; Наказ, Інструкція від 11.09.2001 № 785

4. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/download/188/171/>

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пчолкін Валерій,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології*

Харківського національного університету внутрішніх справ

В умовах дії правового режиму воєнного стану актуальним завданням правоохоронних органів України є захист суб'єктів господарювання та держави від злочинних посягань. Судово-слідча практика свідчить, що ефективність розслідування кримінальних проваджень багато в чому залежить від своєчасного призначення і якісного проведення судових експертиз. Об'єктами експертного дослідження у сфері господарської діяльності можуть стати як продовольчі так і непродовольчі товари, сировина, напівфабрикати, тара і упакування, товарно-транспортні документи, акцизні марки, а також сертифікати відповідності, ліцензії тощо. Отже, від належного забезпечення експертного дослідження значною мірою залежить повнота та якість одержання доказів у кримінальному провадженні.

Стаття 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1]. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) регламентує підстави проведення експертизи, порядок залучення експерта та спеціаліста, отримання зразків для проведення експертизи, порядок вирішення питання про відвід експерта, спеціаліста та ін. [2].

Водночас, на думку В. В. Сокурєнка, «окремої уваги заслуговують не тільки процесуальні, а й методичні проблеми використання судових експертиз у кримінальному провадженні. Для розвантаження

державних спеціалізованих установ необхідно розширити коло приватних судових експертів за умови контролю їх діяльності з боку держави; зняти заборону на проведення криміналістичних, судово-медичних та психіатричних експертиз виключно державними експертними установами; регламентувати повноваження керівника експертної установи з організації та контролю провадження судових експертиз та ін. Крім того, процесуального закріплення в КПК України вимагає визначення комплексних, додаткових, повторних експертиз; критеріїв наукової обґрунтованості експертного дослідження; розширення повноважень суду у призначенні експертиз» [3, с. 15–16]. Таким чином, спостерігається низка прогалин у законодавстві, які потребують усунення.

У сфері господарської діяльності судові експертизи мають певні методичні особливості обумовлені специфікою технології виробництва та бухгалтерської звітності. Ці особливості зумовлюють необхідність використання спеціальних знань у процесі підготовки та їх проведення. До таких експертиз належать судово-економічна, судово-товарознавча, а також криміналістичні експертизи, зокрема: матеріалів, речовин та виробів, спиртовмісних сумішей, харчових продуктів та інші [4, с. 238].

У процесі розслідування правопорушень у сфері господарської діяльності найбільш поширеною є *судово-економічна експертиза (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності, фінансово-кредитних операцій)*. У процесі її проведення аналізується виробнича та фінансово-господарська діяльність підприємств, на яких виявлені факти викрадання, привласнення цінностей та інші втрати, а також порушення фінансової та платіжної дисципліни. Отже, сутністю судово-економічної експертизи є дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку стосовно кола питань, що були поставлені органами досудового слідства чи суду. Об'єктом судово-економічної експертизи є відображені в бухгалтерських документах та облікових регістрах господарські операції, які стали предметом розслідування чи розгляду в суді. Предметом судово-економічної експертизи є питання, що виникають у органів досудового слідства та суду щодо фінансово-господарських операцій, зафіксованих ревізіями та перевітками, вирішення яких потребує спеціальних економічних знань.

Відповідно до п. 1.1 розділу 3 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень основними завданнями експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності є визначення:

документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів на підприємствах, в установах, організаціях і їх структурних підрозділах, періоду їх утворення; документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, основних засобів, надання послуг; документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з основними засобами, товарно-матеріальними цінностями, грошовими коштами, цінними паперами та іншими активами; документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат; документальної обґрунтованості, задекларованої платником податку бази оподаткування податком на прибуток підприємств, та суми податку, що підлягає сплаті за певний звітний період, визначеної органом податкового контролю; документальної обґрунтованості окремих елементів податків та зборів, визначених платником у відповідних деклараціях [5].

Для проведення судово-товарознавчої експертизи обладнання, сировини та споживчих товарів необхідні спеціальні знання в галузі товарознавства. Специфіка товарознавчих досліджень постійно змінюється, оскільки в умовах розвитку ринкових відносин характер кримінальних правопорушень має інші відмінні ознаки, асортимент товарів швидко оновлюється, з'являються нові сировинні матеріали, засоби їх оброблення, зокрема переобладнуються підприємства для здійснення пов'язаних із цим технологічних процесів. До об'єктів товарознавчої експертизи належать товари, обладнання та сировина. Основними завданнями товарознавчої експертизи є визначення: вартості товарної продукції; належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; змін показників якості товарної продукції; установлення способу виробництва товарної продукції (промисловий чи саморобний); країни-виробника; відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

Важливим напрямом досліджень у сфері господарської діяльності є криміналістичні експертизи, зокрема: *матеріалів, речовин та виробів, спиртовмісних сумішей, харчових продуктів та інші*. Фахівці звертають увагу на те, що останнім часом «об'єктами, які потребують експертного дослідження, є різні групи харчових продуктів, у тому числі алкогольна та тютюнова продукція» [6, с. 294]. Експертиза матеріалів, речовин та виробів, спиртовмісних сумішей найчастіше призначається при розслідуванні незаконного виготовлення, зберігання, реалізації або транспортування підакцизних алкогольних

товарів. Експертиза харчових продуктів надасть можливість встановити: яка наявність у виробі компонентів, передбачених рецептурою; яка кількість того чи іншого компонента у ваговій одиниці випущеної продукції; який хімічний склад і якість компонентів випущеної продукції; яка якість і стан сировини, призначеної для випуску продукції; чи має місце наявність токсичних речовин у випущеній продукції або сировині; який зміст вологи і сухих речовин у випущених виробі. Отже, при проведенні експертизи харчових продуктів необхідно встановлювати наявність і відсотковий склад компонентів, з'ясовувати факти недовкладення і заміни сировини, що дозволить виявити джерела і спосіб викрадення.

Ефективність застосування судових експертиз у ході розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності зумовлена необхідністю запровадження найсучасніших досягнень науки і техніки, вміння та високопрофесійного застосування при проведенні цієї діяльності знань технології виробництва та документального обліку господарських товарів, а також використання спеціальних знань у галузі фінансів, ціноутворення, оподаткування, бухгалтерського обліку і особливо економічного контролю. Тому актуальними залишаються подальші дослідження по вдосконаленню науково-практичних рекомендацій у застосуванні судових експертиз при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 22.03.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.03.2023).

3. Сокурєнко В.В. Напрями підвищення ефективності кримінального провадження // *Проблеми теорії та практики кримінального провадження : матеріали круглого столу (м. Харків, 17 черв. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Л. В. Могілевський, М. Г. Щербаковський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 13–16.*

4. В. Д. Пчолкін, А. І. Мурадлі. Використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері виробництва споживчих товарів. *Вісник Харківського*

національного університету внутрішніх справ. 2023. № 2 (101) Ч. 1. С. 236–247. <https://orcid.org/0000-0002-3379-5036>.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.03.2023).

6. Шудрук І.В., Мартосенко М.Г. Підакцизні товари як об'єкти судової товарознавчої експертизи // *Проблеми теорії та практики кримінального провадження : матеріали круглого столу (м. Харків, 17 черв. 2021 р.) / ред. кол.: В. В. Сокурєнко (голова), Л. В. Могілевський, М.Г. Щербаковський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.* Харків, 2021. С. 293–296.

СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Розумний Сергій,
директор

*Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Судова експертиза та криміналістика відіграють ключову роль у забезпеченні правосуддя та безпеки суспільства. Ці дисципліни перебувають на перетині науки, техніки та права, що робить їх важливими інструментами у розслідуванні злочинів та встановленні істини. Сучасний вектор їх розвитку визначається стрімким впровадженням нових технологій, зміною підходів до розслідування злочинів та посиленням вимог доказової бази.

Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики включають:

- вплив високих технологій на судову експертизу;
- цифровізації суспільства;
- міждисциплінарний підхід;
- сучасні вимоги до доказової бази та дотримання стандартів;
- міжнародне співробітництво та стандартизація тощо.

Один із найактуальніших трендів у розвитку судової експертизи – це впровадження високих технологій. Сучасні методи аналізу ДНК,